

апатія та дезорієнтація, вони не знають, що буде далі, і не можуть запевнити у цьому адресатів.

Таким чином, на основі аналізу колекції листів, можна зробити висновок, що найбільше відправників хвилював перебіг справ родичів і знайомих на Україні. Розпитам виділено добра частка кожного листа. Але важливим для остарбайтерів також було коротенько розповісти про життя у Німеччині. Про умови праці, житла та харчування писали мало і не охоче – вони, можливо, і хотіли, але жорстка цензура не дозволяла їм цього робити, правда каралася дуже жорстко, тому вони обмежувались декількома словами з нейтральною оцінкою усього, що їм доводилось переживати. Упродовж війни вони були безправною й знедоленою соціальною групою у Німеччині. Тому тут впевнено можна говорити про існування вибору між поганим життям і поганою смертю. Отже, листи остарбайтерів – неоціненне джерело дослідження теми війни. Їх потрібно вивчати, щоб розуміти до яких трагедій може призвести сліпе вірування у певну ідею та відчуття всемогутності й непереможності кожної людини у суспільстві.

Список джерел та використаної літератури:

1. Державний архів Донецького області (далі – ДАДО), ф. Р. – 1988, оп. 1, спр. 410, 491, 560, 693, 730, 973, 974, 1201, 1209, 1217, 1236, 1361, 1406, 1450, 147.
2. Пастушенко Т. В. Остарбайтери з Київщини: вербування, примусова праця, репатріація (1942 – 1953) / Т. В. Пастушенко; Ін-т історії України НАН України. – К., 2009. – 282 с.

Власова Ганна

КОСТЬ ТЕСЛЕНКО І МАРІЯ ЛІСОВСЬКА – УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ ПОВОЄННОЇ ДОНЕЧЧИНИ

У роботі досліджено життя і творчість Костя Тесленка та Марії Лісовської. Викладено основні біографічні відомості письменників. Використано джерела усної історії, серед яких записи щоденника К. Тесленка.

Ключові слова: *письменники Донеччини, українські письменники, біографія, Кость Тесленко, Марія Лісовська.*

The article investigates the life and work of Kostya Teslenko and Maria Lisovska. It is presented the basic biographic information of the writers. Used sources of oral history including them the entries from K. Teslenko's diary.

Keywords: *writers of Donetsk region, Ukrainian writers, biography, Kost' Teslenko, Maria Lisovska.*

Життєва позиція письменника, переконання, ставлення до суспільства знаходять своє відображення в поезії та прозі. Історичні умови й середовище, в яких творив автор, впливають на його світогляд. Сьогодні актуальності набувають такі наукові підходи до вивчення художніх явищ,

які розкривають людинознавчу сутність літератури. Це дозволяє досліджувати літературний процес не лише крізь призму мистецьких течій та напрямків, а й через творчий внесок митців.

У Донецькому краї серед талановитих українських та україномовних літераторів вирізняються постаті, яких об'єднують не лише творчі, а й близькі родинні стосунки. Зокрема, до них належать письменники Кость Тесленко та його дружина Марія Лісовська, які писали у співавторстві. Відомості про цих письменників містяться в розвідках та виданнях довідкового характеру. Окремі публікації були присвячені Костю Тесленку [1, 344-347], Марії Лісовській [5], їхньому синові Олександру [7] або загалом династії Тесленків [2, 304-308].

Основу джерельної бази складають джерела усної історії: щоденник К. Тесленка [3], спогади В. Чекалина про нього [8]. Методологія усної історії говорить нам не стільки про факти, скільки про їх значення. Джерела повідомлять нам не лише про те, що люди вчинили, але й чого вони хотіли досягти, за яких обставин, як вони самі оцінюють ті події.

Кость Маркович Тесленко – вчитель і письменник – народився в селі Мачухи Полтавської області в родині вчителя музики. Змалку він вирізнявся жадобою до знань. Костянтин Макарович був не першим письменником в династії Тесленків. Відомо, що його дядько, Архип Тесленко, був одним з найбільш оригінальних письменників початку ХХ ст., який у своїй творчості застосовував народну розповідь як певний мовностилістичний засіб [6, 90]. Дружина Костя Марковича, Марія Павлівна Лісовська, народилася в селі Лиски Чернігівської області.

У 1938 році К.Тесленко закінчив поліграфічний технікум, пізніше – у 1946 – філологічний факультет Харківського університету. Цього ж року разом із молодого дружиною, теж випускницею цього університету і майбутнім співавтором, вони переїхали в м. Сталіне (з 1961 р. – Донецьк). В середній школі № 75 вони почали вчителювати: Марія викладала українську мову, Кость – літературу. За свідченнями сучасників подружжя, енергійні, залюблені у свою справу, вчителі привернули до себе і свого предмету серця учнів, запалюючи в них світло любові до української мови, літератури, культури, до землі, на якій живуть [1, 344]. Серед учнів Костя Макаровича і Марії Павлівни був і майбутній поет Василь Стус.

Окрім таланту до письма, Кость Тесленко мав й неабиякі моральні сили, адже не приховував свою українську позицію в зрусифікованому російськомовному місті. Владимир Чикалин, який був знайомий з Василем Семеновичем ще у шкільні роки, так згадує в своїй статті про вчителя і письменника: «На уроки учитель приходив в костюмі. А когда с нами отправлялся на природу, в посадку с обеих сторон железной дороги Донецк – Мариуполь, одевал вышиванку и соломенную шляпу. И хотя никто из наших знакомых так не одевался, мы уважали Костя Макаровича и за такую оригинальность. А еще за то, что всегда и везде говорил

исключительно на украинском языке, который в те времена еще не был государственным» [8].

Перша книжка Костя Тесленка і Марії Лісовської «Скільки житиму – любитиму» вийшла в 1959 році. Потім упродовж тридцяти років творчого життя було написано й опубліковано близько сотні оповідань, повістей, а в останні роки – два романи: «На морі слідів не лишається» (1960), «Крізь громовицю» (1961), «Знайдені крила» (1962), «Різноцвіття» (1966), «Відлучення серця» (1972), «Незгасимі зоряниці» (1978), «Богучари» (1982), «Неугасимые зарницы» (рос. 1985), «Зимовий грім» (1985), «Крихкий лід» (1989).

Ці твори друкувалися в обласній газеті «Радянська Донеччина», в альманахах «Донбасс», «Сила молодая», в журналах «Зміна», «Дніпро». Вони відзначаються майстерністю, багатою, соковитою мовою, гарним смаком, людяністю, щирістю, мудрістю [4, 356-361]. Незважаючи на панування офіційної ідеології, у творах Марії Лісовської та її чоловіка переважали морально-етична та шкільна тематики [5]. У своїх творах письменники оспівували природу, любов до життя, шанування гуманістичних цінностей та українських традицій.

Крім опублікованих творів, Кость Макарович Тесленко залишив щоденники, що містять роздуми про події в країні і світі, про стан справ у письменницькій організації та родині, точну і безкомпромісну характеристику друзів і недругів, розкривають симпатії та антипатії автора. З щоденникових записів К. Тесленко постає свідомим патріотом, який завжди обстоює національні святині. Він тяжко страждав від того, що історія України перекручувалася, переінакшувалася, міфологізувалася, нищилися її пам'ятки, як у минулому, так і в сьогоденні. Письменник до болю любив чудову природу своєї Вітчизни, не міг примиритися з її хижацьким винищенням, забрудненням. З глибоким сумом відзначав, що до „Червоної книги” заносять зникаючі різновиди рослин чи комах, а талановитий український народ, який розсіюється, зросійщується, – ні [1, 347].

Щоденник К.Тесленка містить у собі правду про вже відшумілу епоху, часи тоталітаризму в житті тогочасного суспільства:

1. В житті і літературі слід досліджувати не тимчасові кон'юнктурні явища, а вічне прагнення людини досягнути радості, щастя. У кожного свої ідеали, але всі вони зумовлюються скоріше законами природи, ніж ідеологічними вітрами.

2. Найстрашніше для розумної людини – це бути рабом свого часу. Потрібно навчитись дивитись на сьогодні з позицій завтрашнього дня. Треба бути завжди на десятки років старшим за своїх сучасників. Тоді ти не станеш жертвою часу.

3. Наша українська література і народ сповнені непотрібної сентиментальності. Писати, як досі, і жити, як досі, ми не маємо права. В

кращому випадку – ми доживемо до сміху і зневаги, в гіршому – до знищення і забуття. Жовтень 1963 р. [3]

Кость Тесленко згадував у щоденнику роки сталінського терору, часи брежнєвсько-сусловського правління, коли нівечилися долі літературних побратимів, серед яких був і його учень Василь Стус. Не обминули репресії і сина письменницького подружжя Олександра (був виключений з філологічного факультету Донецького педуніверситету, нині – ДонНУ імені Василя Стуса). Врешті, він став хірургом та письменником-фантастом, продовжувачем літературної династії Тесленків [7].

Отже, в своїх творах Кость Тесленко та Марія Лісовська порушують широке коло соціальних питань, на перший план виносять загальнолюдські споконвічні цінності, на важливості яких автори наголошують. Письменники разом відстояли своє право на творчість, та крім родинних стосунків їх об'єднало інше – талант надавати нового сенсу словам. Виступаючи проти русифікації Донецького краю, вчителі писали українською мовою, прищеплювали учням українську ідентичність, любов до української мови та культури. Генетичне коріння об'єднало три покоління творчої родини в літературну династію, і ніякі зовнішні чинники не здатні знищити цей зв'язок.

Список джерел та використаної літератури:

1. Болонова Л. Кость Тесленко у спогадах. *Донецький вісник наукового товариства ім. Шевченка*. т.27. Донецьк: український культурологічний центр; Східний видавничий дім, 2009. 348 с.
2. Грані історії: збірник наукових праць. Спеціальний випуск – матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Бахмутська старовина: краєзнавчі дослідження – 2018». Слов'янськ, 2018. Вип. 1(9). 335 с.
3. Кость Тесленко. Підслухані думки. Уривки з щоденника. Донбас. 1992. №9-10 Режим доступу: <https://archive.li/vOCS>
4. Летописцы шахтерского края: Сборник. Донецк: «Донбасс», 1968. 432 с.
5. Савон О. Письменниця з Лисок (М. Лісовська) // Скарбниця. 1993. № 1. Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=55701
6. Степан Процюк про Василя Стефаніка, Карла-Густава Юнга, Володимира Винниченка, Архипа Тесленка, Ніку Турбіну / С. Процюк. – Київ : Грані-Т, 2008. –96.
7. Черкаська Г. Лицар із Донецька. Видатні українці та відомі українці: талановиті та сучасні [Статті на сайті «Uamodna»]. Режим доступу: <https://uamodna.com/articles/lycar-iz-donecjska/>
8. Чикалин В. Учитель поета. Ко дню рождения Василя Стуса: 6 января 1938г. День, 2009. №238. Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/uchitel-poeta>